

P. BURDYENING "IJTIMOIY MAKON SOTSILOGIYASI" ASARIDA SOTSIAL BOSHQARUVNING AHAMIYATI

Raximjonova Gulzira Naimjon qizi

Mirzo Ulug'bek nomidagi

O'zbekiston Milliy Universiteti 1-bosqich magistratura talabasi

e-mail: raximjonovagulzira@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Pyer Burdyening "Ijtimoiy makon sotsiologiyasi" asaridagi asosiy konseptual g'oyalar va ularning sotsial boshqaruv tizimidagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda ijtimoiy makon, habitus, kapital turlari va simvolik hokimiyat tushunchalari o'rtasidagi bog'liqlik yoritib berilgan. Muallif Burdyening ijtimoiy tabaqalanish va hokimiyat munosabatlariga oid yondashuvlarini zamonaviy jamiyatni boshqarish mexanizmlari kontekstida ko'rib chiqadi. Maqolada sotsial boshqaruvning nafaqat ma'muriy, balki simvolik va madaniy jihatlari, shuningdek, ijtimoiy tartibni saqlashda davlat va ta'lim institutlarining roli ochib berilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy makon, habitus, iqtisodiy kapital, madaniy kapital, simvolik zo'ravonlik, sotsial boshqaruv, maydon, ijtimoiy ierarxiya, legitimlik.

Аннотация

В данной статье анализируются основные концептуальные идеи работы Пьера Бурдьё «Социология социального пространства» и их роль в системе социального управления. В исследовании раскрывается взаимосвязь между понятиями социального пространства, габитуса, видов капитала и символической власти. Автор рассматривает подходы Бурдьё к социальной стратификации и властным отношениям в контексте механизмов управления современным обществом. В статье раскрываются не только административные, но и символические и культурные аспекты социального управления, а также роль государственных и образовательных институтов в поддержании социального порядка.

Ключевые слова: социальное пространство, габитус, экономический капитал, культурный капитал, символическое насилие, социальное управление, поле, социальная иерархия, легитимность.

KIRISH

Zamonaviy sotsiologiya fanining rivojlanishida fransuz sotsiologi Pyer Burdyening nazariy merosi alohida o'rin tutadi. Uning "Ijtimoiy makon sotsiologiyasi" asari jamiyat tuzilishi haqidagi an'anaviy qarashlarni tubdan o'zgartirib, ijtimoiy voqelikni ko'p o'lchovli munosabatlar tizimi sifatida tushunish imkonini berdi. Bugungi kunda ijtimoiy jarayonlarni boshqarish va jamiyatdagi tabaqalanish mexanizmlarini anglashda Burdyening "kapital", "habitus" va "maydon" kabi fundamental tushunchalari muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu asarning dolzarbligi shundaki, u hokimiyat va boshqaruv masalalarini faqatgina siyosiy institutlar doirasida emas, balki kundalik ijtimoiy amaliyotlar, madaniy did va ramziy ma'nolar darajasida tahlil qilishni taklif etadi. Ayniqsa, globalizatsiya va axborot texnologiyalari rivojlangan hozirgi davrda simvolik kapitalning o'rni ortib borayotgani, ijtimoiy makonning yangi shakllari paydo bo'layotgani mazkur asar g'oyalarini qayta tahlil qilishni taqozo etadi. Ushbu maqolaning maqsadi P. Burdyening ijtimoiy makon nazariyasini tizimli

o'rganish orqali, sotsial boshqaruvning yashirin mexanizmlarini yoritib berish hamda jamiyatdagi ijtimoiy takror ishlab chiqarish jarayonlarini ilmiy asoslashdan iborat.

ASOSIY QISM

P. Burdyening "Ijtimoiy makon sotsiologiyasi" asari 1984-yilda nashr etilgan bo'lib, bu asar sotsiologning ijtimoiy tabaqalanish, ijtimoiy makon va "habitus" tushunchalarini tahlil qiluvchi fundamental ishlaridan biri hisoblanadi.

P. Burdyega ko'ra, ijtimoiy voqelik- bu "ijtimoiy makon" demakdir. Ijtimoiy makon shunchaki subyektlar joylashgan koordinatalar tizimi emas, balki ularning ma'lum bir vaqtdagi real joylashuvidir.¹

Pyer Burdyening ijtimoiy makon nazariyasi jamiyatni o'zaro bog'liq munosabatlar va kuchlar maydoni sifatida tahlil qilishga asoslanadi. Muallif qarashlarida sotsial boshqaruv bevosita ma'muriy buyruqbozlik emas, balki kapitallar taqsimoti va ularning legitimligi orqali namoyon bo'ladi. Ijtimoiy makonda insonlarning o'rni ularning iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy kapitallari hajmi bilan belgilanadi va bu resurslarning o'zaro nisbati jamiyatdagi ierarxiyani shakllantiradi². Bu jarayonda habitus tushunchasi markaziy o'rinni egallab, u insonning ma'lum bir ijtimoiy muhitda shakllangan harakatlari, fikrlash tarzi va didlari yig'indisini ifodalaydi. Habitus — bu Pyer Burdye sotsiologiyasining markaziy, murakkab va o'ziga xos tushunchasi bo'lib, uning "maydonlar nazariyasi" (field theory) va amaliyot falsafasining asosi hisoblanadi. U ijtimoiy amaliyotlar (turmush tarzi, odatlar) va turli kontekstlarni o'rganishda keng qo'llaniladi, shuningdek, sotsiologiya, antropologiya, ta'lim, madaniyatshunoslik va adabiyotshunoslik kabi ko'plab fanlarga kirib borgan³. Habitus sotsial boshqaruvning shunday mexanizmiki, unda individlar tashqi bosimsiz, o'zlarining ijtimoiy mavqelaridan kelib chiqib harakat qiladilar va shu orqali mavjud ijtimoiy tartibni o'z-o'zidan takror ishlab chiqadilar. Burdye tahlilida davlat va boshqa ijtimoiy institutlar simbolik zo'ravonlik vositasida hukmron guruhlar qadriyatlarini umumiy norma sifatida singdiradi⁴. Bu esa jamiyatdagi tengsizliklarning "tabiiy" va "adolatli" deb qabul qilinishiga olib keladi.

Shunday qilib, sotsial boshqaruv ramziy ma'nolar, ta'lim tizimi va madaniy imtiyozlar orqali amalga oshib, jamiyat a'zolarining xulq-atvorini ijtimoiy makondagi mavjud tartibga muvofiqlashtiradi. Ushbu yondashuv boshqaruvning nafaqat tashqi, balki inson ongining ichki qatlamlariga singib ketgan murakkab ijtimoiy hodisa ekanligini isbotlaydi.

Burdye tahlilida sotsial boshqaruvning samaradorligi uning "ko'rinmas" xarakteriga bog'liq. Ijtimoiy makonda agentlarning o'zaro kurashi faqat moddiy resurslar uchun emas, balki "tasniflash hokimiyati" (power of classification) uchun ham kechadi. Ya'ni, jamiyatda kimning didi "yuksak", kimning turmush tarzi "oddiy" deb belgilanishi sotsial boshqaruvning madaniy shaklidir.

Bu jarayonda ta'lim tizimi hal qiluvchi rol o'ynaydi; u mavjud ijtimoiy tengsizliklarni neytral va ob'ektiv bilim darajasi sifatida qayta ishlab chiqadi hamda jamiyatga taqdim etadi⁵.

¹ G. Jiyanmurotova. Zamonaviy sotsiologik nazariyalar va maktablar. Darslik. – T.: "Oltin Qalam" nashriyoti, 2024. – B. 276-277

² Бурдьё П. Социология социального пространства / Пер. с франц.; отв. ред. С. Ю. Шматко. — М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 2007. — С. 14-18.

³ <https://www.cambridge.org/core/books/abs/pierre-bourdieu/habitus/CAE67C6D611E2FC630406AE7F72D1F59>

⁴ Бурдьё П. О государстве: Курс лекций в Коллеж де Франс (1989–1992) / Под ред. П. Шампаня и др. — М.: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2016. — С. 122.

⁵ Bourdieu, P. Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste. — Harvard University Press, 1984. — P. 466.

Shuningdek, boshqaruvning simvolik o'lchovida "unvonlar" va "diplomlar" tizimi ijtimoiy makondagi masofalarni qonuniylashtiruvchi vosita bo'lib xizmat qiladi. Davlat o'zining rasmiy tasniflari orqali ijtimoiy guruhlarining chegaralarini belgilaydi va bu chegaralar agentlarning ongiga "tabiiy tartib" sifatida o'rnashadi. Natijada, boshqariluvchi guruhlar o'zlarining bo'ysunuvchi pozitsiyalarini anglamagan holda, hukmron tuzumni qo'llab-quvvatlashda davom etadilar, buni Burdye "doxa" — muhokama qilinmaydigan e'tiqod deb ataydi⁶. Shunday qilib, ijtimoiy makon sotsiologiyasi boshqaruvni faqat siyosiy iroda mahsuli emas, balki murakkab madaniy-simvolik mexanizmlar natijasi sifatida ko'rsatib beradi.

XULOSA

Pyer Burdyening "Ijtimoiy makon sotsiologiyasi" asarini tahlil qilish asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin: Birinchidan, jamiyat nafaqat iqtisodiy sinflardan, balki kapitallarning turli ko'rinishlari (madaniy, ijtimoiy, simvolik) asosida shakllangan murakkab ijtimoiy makondan iborat. Sotsial boshqaruv ushbu makonda resurslarning taqsimlanishi va ularning davlat tomonidan qonuniylashtirilishi orqali amalga oshadi. Ikkinchidan, boshqaruvning eng samarali mexanizmi bu — habitus bo'lib, u tashqi ijtimoiy tuzilmalarni insonning ichki ko'nikmalariga aylantiradi. Bu orqali jamiyat a'zolari mavjud tartibni majburlovsiz, o'zlarining tabiiy harakatlari sifatida qabul qiladilar va ijtimoiy ierarxiyani saqlab qolishda ishtirok etadilar. Uchinchidan, sotsial boshqaruvda simvolik zo'rvonlik tushunchasi markaziy o'rin tutadi. Ta'lim, madaniyat va davlat institutlari orqali hukmron guruhlar o'z qadriyatlarini butun jamiyatga singdiradi. Bu esa ijtimoiy tengsizlikni "madaniy farq" yoki "shaxsiy qobiliyat" niqobi ostida qonuniy ko'rinishga keltiradi. Umuman olganda, Burdyening qarashlari zamonaviy sotsial boshqaruvni tushunish uchun yangi metodologik ufq ochadi. U boshqaruvni faqatgina siyosiy qarorlar qabul qilish emas, balki jamiyatning ramziy va madaniy maydonlarini nazorat qilish jarayoni sifatida baholash lozimligini isbotlaydi. Maqolada ilgari surilgan tahlillar bugungi kunda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va madaniy siyosatni shakllantirishda muhim amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. G.Jiyanmurotova. Zamonaviy sotsiologik nazariyalar va maktablar. Darslik. – T.: "Oltin Qalam" nashriyoti, 2024. -B. 276-277
2. Бурдьё П. Социология социального пространства / Пер. с франц.; отв. ред. С. Ю. Шматко. — М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 2007. — С. 14-18.
3. Бурдьё П. О государстве: Курс лекций в Коллеж де Франс (1989–1992) / Под ред. П. Шампаня и др. — М.: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2016. — С. 122.
4. Bourdieu, P. Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste. — Harvard University Press, 1984. — P. 466.
5. Bourdieu, P. Practical Reason: On the Theory of Action. — Stanford University Press, 1998. — P. 56.
6. <https://www.cambridge.org/core/books/abs/pierre-bourdieu/habitus/CAE67C6D611E2FC630406AE7F72D1F59>

⁶ Bourdieu, P. Practical Reason: On the Theory of Action. — Stanford University Press, 1998. — P. 56.